

هه‌سه‌نگا ند نه‌کی زا نستیا نه به فکر و فلهسه‌فیه کارل مارکس

په‌فیهسه‌ره. د. ئارمین په‌فا ترواگبه‌ره*

له‌ ئه‌مانیه‌وه: نه‌رده‌مان وه‌بدوه‌ها

کارل مارکس یه‌که‌که‌ له‌ وه‌ فله‌سوفانه‌ی ماوه‌ی سه‌ده‌ و نیوکه‌ ده‌ به‌ته‌ جیهانی به‌خه‌یه‌وه‌ خه‌ریک کردوه‌وه‌، تارمایی ئه‌م فله‌سوفه‌ گه‌یشه‌ته‌ته‌ کوردستانیشه‌. به‌داخه‌وه‌ له‌ خه‌مان دوو به‌چه‌وه‌ له‌ به‌اری مارکسه‌وه‌ هه‌یه‌، یه‌که‌کیان وه‌ که‌ شه‌خه‌کی ته‌ریقه‌ته‌ سه‌یری مارکس ده‌کاته‌ وه‌ ده‌روه‌شه‌ ئاسا دوه‌ای که‌وتوه‌وه‌. ره‌وته‌کی ته‌ریشه‌ به‌ به‌ ئه‌وه‌ی یه‌که‌ وشه‌ی مارکسی خوه‌نده‌به‌ته‌وه‌وه‌، ده‌زایه‌ته‌ ده‌کاته‌ وه‌ به‌ شه‌یتان وه‌ کافر وه‌ مولحیدی داده‌نه‌ته‌. هه‌ره‌به‌ به‌ په‌م به‌شوو وه‌تاری ئه‌م په‌ره‌فیهسه‌ره‌ ئه‌مانیه‌ به‌که‌م به‌ کوردی، که‌ هه‌سه‌نگا ند نه‌کی زانسته‌ی وه‌ به‌لایه‌ نانه‌ی به‌ فکر وه‌ فله‌سه‌فیه‌ مارکس کردوه‌وه‌. به‌ وه‌ هیوایه‌ی خوه‌نده‌ری کورد دیدگاهیه‌کی نه‌وه‌ی له‌ به‌اری ئه‌م فله‌سوفه‌ ناسراوه‌ی جیهانه‌وه‌ هه‌به‌ته‌.

مارکسیزم له‌ نه‌وان ئایدیه‌له‌ژیا وه‌ زانسته‌دا

له‌ ره‌پرسییه‌کی که‌ ناه‌ی BBC به‌ریتانیدا که‌ له‌ سه‌یه‌ی 2005 دا که‌را، له‌ به‌اری گه‌وره‌ترین فله‌سوفی جیهان له‌ مه‌ژوودا، کارل مارکس په‌له‌ی یه‌که‌می هه‌نابوو له‌ لیسته‌ی 100 فله‌سوفی جیهان وه‌ ره‌ژیه‌ی 28% ده‌نگی ده‌نگده‌رانی ئه‌وه‌ ره‌پرسییه‌ی برده‌به‌وه‌وه‌. ئه‌مه‌ له‌ کاته‌که‌دایه‌ که‌ دنیا بینه‌ی وه‌ ته‌وه‌وانین وه‌ بنه‌مای سه‌ره‌کی به‌رکردنه‌وه‌ی مارکس، چه‌ له‌ رووی فه‌رم وه‌ چه‌ له‌ رووی ناه‌وه‌که‌وه‌وه‌، گوزارشته‌ له‌ سیسته‌م‌یه‌کی دیکته‌ته‌ریانه‌ ده‌کاته‌.

له‌ ره‌پرسییه‌کی که‌ ناه‌ی BBC به‌ریتانیدا که‌ له‌ سه‌ره‌ سایدیه‌که‌ی خه‌یان له‌ بینه‌رانی په‌رسیبووه‌، له‌ به‌اری ئه‌وه‌ی که‌ گه‌وره‌ترین فله‌سوفی جیهان له‌ مه‌ژوودا که‌یه‌؟ به‌ ئه‌م مه‌به‌سته‌شه‌ لیسته‌کی 100 که‌سیان ئاماده‌کردبووه‌.

کارل مارکس ره‌ژیه‌ی 28% ده‌نگه‌کانی بینه‌رانی که‌ ناه‌وه‌که‌ی به‌ده‌سته‌هه‌نابوو، به‌م شه‌وه‌یشه‌ په‌له‌ی یه‌که‌می لیسته‌که‌ی به‌ره‌که‌وتبووه‌. ئه‌م ره‌پرسییه‌ له‌ سه‌یه‌ی 2005 دا سازکه‌رابوو.

هەر لایه‌مان سا‌دا گۆ‌قاری Der Spiegel د‌رشپیگلی ئ‌مانیاش ل‌ژمار‌یی‌کی تایب‌تیدا ل‌ژ‌ر ناو‌نیشانی «د‌و‌و‌زم‌ک‌» د‌گ‌و‌و‌ت‌و‌، د‌س‌ا‌تی نو‌ی چ‌پ‌کان» راپ‌رت‌کی ب‌او‌کرد‌و‌، ئ‌و راپ‌رت‌ ل‌و سا‌دا ز‌رت‌رین فر‌شی ه‌بو‌و. ب‌واتای‌کی تر مارکس جار‌کی تر د‌ت‌و‌و‌ م‌یدان، ئ‌م‌ش ب‌ه‌رحا‌ ت‌نها ل‌ ر‌گ‌ی ر‌و‌ت‌ سیاسیی چ‌پ‌کان‌و‌ د‌ب‌ت. ئ‌م‌ش دو‌و و‌ن‌ی د‌زب‌ی‌کمان ل‌ی‌ک کاتدا پ‌پ‌شان د‌دات:

ل‌ل‌ای‌ک‌و‌و‌ ف‌ل‌س‌ف‌ی مارکسیزم و‌کو زانست‌کی ک‌م‌ناسی کلاسیک د‌رد‌ک‌و‌ت، ک‌ بند‌ما س‌ر‌کی‌کان و‌ ت‌وانیی‌ن‌کانی خ‌ی ب‌شیکردن‌و‌ و‌ پ‌شک‌وتنی م‌ژوو، ه‌رو‌ها بند‌ما س‌ر‌کی‌کانی سیستمی ک‌پ‌تا‌یزم خ‌ریک د‌کات.

ل‌ ل‌ای‌کی تر‌و‌و‌ مارکسیزم و‌کو ب‌ره‌م‌ک د‌رد‌ک‌و‌ت ک‌ بریتی‌ل‌ ئ‌ایدی‌ل‌ژیا‌ی‌کی ب‌رز، ئ‌م ئ‌ایدی‌ل‌ژیی‌ی د‌ب‌ت‌ ب‌رنام‌یی‌کی ر‌ح‌ی ب‌ بزووتن‌و‌ چ‌پ‌ رادیکا‌کان و‌ سیستم ک‌م‌نیستی‌د‌یکتا ت‌ری‌کان.

ئ‌م وتاری‌ی ب‌رد‌ستان، ه‌و‌و د‌دات شیکردن‌و‌یی‌کی ورد ب‌ بند‌ما س‌ر‌کی‌کانی ئ‌م فکر‌ ب‌کات، ل‌ ه‌مانکاتیشدا ئ‌و ر‌خ‌ان‌ ب‌خات‌و‌و ک‌ ل‌ توانا رادیکا‌یی‌ سیاسی‌کانی ئ‌م فکر‌ د‌گیر‌ت.

ک‌ش‌ میت‌دی‌کانی ت‌وانین و‌ شیکردن‌و‌کانی مارکس

ل‌ر‌دا ل‌ رووی میت‌د‌و‌، رووب‌و‌وی چ‌ند ک‌ش‌ی‌ک د‌بین‌و‌، ک‌ ئ‌م‌ش و‌امان ل‌د‌کات دو‌و کار‌کت‌ری د‌ر ب‌ی‌ک و‌ جیاواز ل‌ کارو ب‌ره‌م‌کانی کارل مارکس و‌ فریدریک ئ‌نگ‌س ب‌بین و‌ ه‌ستی پ‌ب‌ک‌ین.

ل‌و چ‌ل ب‌ر‌گ‌ی ک‌ ب‌ ناوی «ک‌ب‌ره‌می مارکس و‌ ئ‌نگ‌س» ه‌ن، ل‌و د‌ست‌و‌وسان‌دا ب‌ه‌یچ ش‌و‌و‌ی‌ک ی‌ک ر‌چ‌کی پ‌شک‌وتن و‌ تی‌ری‌ی‌کی سیاسی ت‌کم‌ و‌ ب‌رنام‌ ب‌ دا‌ژ‌راو نابین. ه‌رو‌ها ل‌و ب‌ره‌مان‌دا ه‌یچ ر‌گ‌ی‌کی ر‌ک و‌ دروست دیار نیی، ک‌ مر‌فای‌تی ب‌ر‌و‌ سیستمی س‌شالیستی ب‌رت یان ب‌ر‌و‌ ک‌م‌گ‌ی‌کی ب‌ چینی ک‌م‌ای‌تی و‌ ی‌کسانمان ب‌رت. ب‌گر‌ ئ‌وان ئ‌م‌یان ب‌ ش‌و‌ی‌کی لابل‌او ل‌ چوارچ‌و‌ی‌کی گشتیدا باسی ئ‌و باب‌تان‌یان کردو‌و‌. ه‌رئ‌م‌ش ئ‌و راستیی‌مان ب‌ د‌رد‌خ‌ات، ک‌ ب‌چی ب‌چوون‌ سیاسی‌کانی مارکس و‌ ئ‌نگ‌س دو‌و و‌ن‌ی د‌زب‌ی‌کی ت‌دا ب‌دید‌ک‌رت.

هـ ر ب ي د ب ن ن ف ي ل س و ف ك ي ه و م ا ن ي س ت ي و ك و ئ ر ي ك ف ر م پ ش ت ب
د س ت ن و و س ك ا ن ي ئ و ا ن د ب س ت ت ، ل ه مان كا ت ي ش د ا د ي ك ت ا ت ر ك ي و ك و
ج ز ف س ت ا ل ي ن - ي ش ، ب ه مان ش و پ ش ت ب د س ت ن و و س ك ا ن ي م ا ر ك س و
ئ ن گ س د ب س ت ت . ه ر و ه ا ل ي ك كا ت د ا ر و ت س س ي ا ل
د ي م و ك ر ا ت خ و ا ز ك ا ن و ك م ن ي س ت ش گ ك ا ن ي ش ، پ ش ت ب
د س ت ن و و س ك ا ن ي ئ و د و ا ن د ب س ت ن .

ر خ ن ل ل ف ل س ف ي ئ ا ي د ي ا ل ي ز م و پ ي ش ا ن د ا ن ي و ك و د ن ي ا ب ي ن ي ي ك ي ن ا و ا ق ع ي

خ ا ي ب ن ت ي ب گ ا ن ك ا ر ي ف ك ر ي ب س ش ي ا ل ي ز م ل ل ا ي ئ ن گ س
د گ ت و ب خ ر ا ي ي ا ن ي چ ي ن ي ك ر ك ا ر ا ن ل ب ر ي ت ا ن ي ا ، ئ گ ر چ ي
ب م ا ر ك س د گ ت و ب ب ر خ ن گ ر ت ن ل د ن ي ا ب ي ن ي و ف ل س ف ي
ئ ا ي د ي ا ل ي ز م ي ئ و ك ا ت ، ك ل ل ا ي ن ف ي ل س و ف ي ئ م ا ن ي ا « ج ر ج ق ي ل ي م
ه ي گ ، د ا ث ر ا ب و و .

ئ م ا ن پ ي ا ن و ا ب و و ك گ ش س ن د ن و پ ش ك و ت ن ي ك م ل ا ي ت ي و
م ث ر و و ي م ر ف ا ي ت ي ، ب م ف ك ر ي و ب س ت ر ا و ت و .

ل م ب ا ر ي و م ا ر ك س و ئ ن گ س د ن :

« ر ك ب پ چ و ا ن ي ف ل س ف ي ئ م ا ن ي ي و ، ك ل ئ ا س م ا ن و ب س ر
ز و ي د ك و ت خ و ا ر و ، ئ و ا ل ر ب پ چ و ا ن و ل س ر ز و ي ي و
ب ئ ا س م ا ن ب ر ز د ب ت و . ئ ي ت ر چ ي ت ر خ م ا ن ب و و خ ر ي ك ن ا ك ي ن ،
ك خ ك ي د ب ت چ ي ب ن ، ي ا ن چ ن خ ي ا ب ك ن ، ي ا ن ل ب ا ر ي ج ر ي
ق س ك ر د ن و خ ي ا ك ر D ن و ت ف ك ر ي ن و خ ن ي ش ا ن د ا ن ي خ ك ي ي و ق س
ن ا ك ي ن ، ب ك و ه و د د ي ن ب ر و م ر ف ك ي ر ا س ت ق ي ن و ك ا م
ب ي ن ، ل ر ب د و ا و ل ب ا ر ي ت و ا ن ا و چ ا ل ا ك ي ي ر a س ت ق ي ن ك ا ن ي
م ر ف د و ي ن و ه ر و ه ا ل ب ا ر ي پ ر س ي ي ا ن ي ر a س ت ق ي ن و
گ ش س ن د ن ي ئ ا ي د ي ل ل ي ا و ك ا ر D ا ن و ي ئ م پ ر س ي ي ا ن ي
R a S T Q ي ن ي ، ق س د ك ي ن . (MEW Bd. 3, S. 26f).

ف ك ر ي د ي ا ل ك ت ي ك و ك و پ ن س ي پ و م ي ت د ك ي ف ل س ف ي

خ ا ك ي ر ح ي ت ر ك ل م ي ت د ي ف ل س ف ي ه ي گ ي ل ل ا ي ن م a ر K S و
ئ ن گ س و ب ت ي ر ي ي ك ا ن ي ا ن ب ك ا ر ه ن ر ا ، پ ن س ي ي د ي ا ل ك ت ي ك ي .
ل ئ م ي ش و ك و ز ر ك ل ت و ا ن ي ي ك ا ن ي ت ر ي ا ن ، ت ف س ي ر ي ج ي ا و ا ز ل
خ د گ ر ت .

بە پەچەوانەى تەواوى ئۇ ھەزراى كە بەربەاون، جىهان لای ئەوان
لە كەمەك شتى تەواوكر او و ئامادەكر او دروست نەبوو، ھەروەھا
قەناغەكانى گەشەندى مەژوو، يەك لایەن و ھەمەكى راست و تەرىب
نەيە، بگر جىهان زياتر لە پەرسەيەكى ورد و ئاەز و تەكەاو
دروست بوو.

دىالەكتىك لەم تەوانىيە تايەتییەو» مەبەستى تەوانى
ماركسىيە. و.ك» دەبەتە زانستەكى گشتى بە شىكردنەوى جوو،
ھەروەھا دەشبەتە ياسايەكى بنەتەى بە گەشەندى سەروشت و
كەمەگەى مەفەيەى و فكر. لەرە بەدواو دەرەكان بە بەردەوامى
بەريەك دەكەون، كە دەبەت لە كەتاييدا لەيەك ئاوەتەى بەرزدا تەكە
بەنەو.

بەپەى تەوانىنى ھىگە بەت، ھەر تەزەك بەدواى خەيدا ئەنتى – تەزەك
دەھەنەت، ئاوەتەبوونى ئەم دووانەش سەنتەزەك پەكدەنەت، ھەربەيە
سەرلەنو تەزەك و ئەنتى تەزەك ئەنجامەكەى ديسانەو سەنتەزەكى
نەيە، ئەمەش پەرسەيەكى (پەشەچوون) و خەنوەكردنەوى بەردەوام.

ناونانى ماترياليزم وەكو فەلسەفەيەكى ئەتەرنەتەف

رەخنەكانى ماركس و ئەنگەس لە ئايدىاليزم، ماترياليزمىش
دەگرەتەو، چونكە ئەوان پەيان وایە، ھەرەكان «تەفكرىن»
دياردەيەكى سەربەخە نەن لە عەقە «ئاوەز»، بگرە گوزارشت لە
رەنگدانەوى ھەلومەرجە مادىيەكانى دەووروبەرى مەفەدەكات.

بەلای ئەوانەو ئايدىا ھىچ نەيە جگە لەو شتانەى كە پەشتەر لە
مەشكى مەفە دانراون، لە ھەمانكەتیشدا بریتىيە لە وەرگەتەانى
ھەلومەرجە مادىيەكانى دەورەپشتى مەفە»

پەيوەندىيە كەمەايەتییەكان

لەلایەكى ترەو ماركس و ئەنگەس پەيان وایە، پەيوەندىيە
كەمەايەتییەكان چ لە مەژوودا و چ لە ئەستا و داھاتووشدا، بە
پەى يەكەم گوزارشت لە گەشەندى ئابوورى و تەكنەلەژى دەكەن،
بەم شەویش ھەزە بەرھەمەندەركەكان «لەردا مەبەستيان چىنى
كەكار. و.ك» و پەيوەندىيە كەمەايەتییەكان لە بواری
بەرھەمەناندا، بە «پەيوەندىيەكى بەرھەمەنانى نو»
دەبەستەنەو.

لښېش هډموو شته کدا د بټ بير له خواردن و خوارندنو و خانو و جلو بږگ بکاته وو، ئینجا دواتر بير له سیاست و هونږ و تايين بکانه وو.

بمشلو يې مارکس و ئنگلس پيانونا يې که «بره مه نمان» ماتريا يي کی سر رکي و کرکي يې ب ژباني مرغه کان، هر له رگي ئميش وو ق ناغي گشه سندنې که مگي يې ديارې دکات، که ئميش شوازو جري د ساتي سياسي و ياسايي و هونږ و تاييني که مگي کاني مرغه فاي تي ديارې دکات يان دروست دکات. ئميش تزي « ژرخاني ئابووري، سرخاني ئابووري» ديارې دکات». ئميش د مانگ يې ننه ئو ق ناع ته ي، که هر گ انکاري يې کی ئابووري، گ انکاري يې کی سياسي د خو ق نته.

ب واتي يې کی تر : هر گ انکاري يې که له بنه ما سر رکي کاني ستراکچر» ئابووري دروست بټ، ئوا ب ته و او تي سرخاني ئابووري که مگي يې کی مرغه فاي تيش د گ ته و ه لوم رجه کی نو د ه نته. ئار او.

چيني که پيتاليزم و پرليتاريا له ديدې مارکس و ئنگلس وو

هر بر بمشلو يې مارکس و ئنگلس پيان وايې که سيستمي سرما يې داري له سر ئو بنه ما يې دروست بوو، که چيني که پيتاليزم « يان زرجار ب برجوازي ناويان د برته» که ئمانه خيان ب خا وني ه کاني بره مه نمان د زانن، له برامب ردا چيني کرکاران» زرجار ب پرليتاريا ناويان د برته» که ئمانه ش و کو چينه کی سر بر خ له دژي ئوان د و ستنه وو. ب مارکس و ئنگلس، ئم دوو چينه هري که يان خا وني برژو و نديي که م اي تي جياوازن. چيني برجوازي ه مووکارو چالاکي ي کاني ب ئو يې که زرترين سوودي له سر حسابي کرکاران د سټکه وټ، ئوي تريشيان « واته چيني کرکاران» د ي وټ کر کی کار که ي زياتر بکات له سر حسابي خا وني کار کان.

چا و و انکړدني له ناوچووني سيستمي که پيتاليزمي و کو زروور ته کی م ژووي

ب مارکس و ئنگلس ب هاي شم که ب و د پورته، که ئيا تچه ند هزي کاري مر يي ته دا ب کارها توو» ئميش پي د ن ياساي دياري کړدني ب هاي شم که، و. که. هر ئميش واد کات که له سيستمي سرما يې داري دا، زياد له پداويستي مرغه کان، شم که بره م

به‌نریت. ئم‌ش پئی دٲٲن « زٲد بای». لٲر شٲو کا پیتالستٲکان دٲیانٲوٲت بٲرھٲم زیاد بکن، ئوٲش لٲسٲر حسابی ھٲزی کاری کرٲکاران. بٲ مارکس و ئٲنگلسیش « زٲد بای» دٲبٲتٲ خاٲی جٲوھٲری سیستمی سٲرما یٲداری، ھٲرئٲم‌ش رٲگٲخٲش دٲکات، بٲئوٲی سٲرما یٲدارٲکان، قازانجی زیاتر کٲبکٲنٲو.

بٲٲام چٲندٲ شمٲکی بٲرھٲمھٲنراو زیاتریش بٲت، دٲبٲتٲ ھٲی دروستبوونی بازنٲیٲکی کٲشٲدار» گرفتدار» بٲ ئم سیستم، چونکٲ ئم شمٲکٲ زٲرانٲ دٲمٲننٲو کٲیاریان» موشتٲریان» نیی، ھٲرئٲم‌ش وادٲکات کٲ لٲناو ھٲناوی سیستمی کٲپیتالیزمیدا، تووشی تٲنگٲی ئابووری بٲتٲو. لٲئٲجامی ئم تٲنگٲ ئابووریٲشٲو، بٲشٲکی زٲری کٲمپانیا بچووک و ناوٲنجیٲکان، رووبٲووی مایٲپووچی و نٲمان دٲبنٲو، دواتر کٲمپانیا گٲورٲکان قووتیان دٲدن، کٲ ئم‌ش دٲبٲتٲ ھٲی دروستبوونی کٲمپانیای زٲبٲلاح و سٲنتٲابوونی کٲپیتا»سٲرما یٲی» لٲ دروست دٲبٲت.

تٲنگٲژٲکانی سیستمی کٲپیتالیزی و ھٲنگاونان بٲر و سیستمی سٲشالیستی

بٲ بٲوای مارکس و ئٲنگلس ئم تٲنگٲژٲ ئابووریٲی کٲ دروست دٲبٲت، دٲبٲتٲ ھٲی ئوٲی کٲ بٲشٲکی زٲری کٲمٲگٲ بٲتٲ چینی کرٲکار، کٲ ئوان دٲستٲواژٲی» پٲلٲتاریالیزٲکردنی کٲمٲگٲی بٲ دادٲنٲن» ھٲرئٲم‌ش دٲبٲتٲ ھٲی ئوٲی کٲ ئاستی ھٲژاری لٲ ناو کٲمٲگٲدا زٲرتٲر بٲت، چینی کرٲکاریش ھٲژارتر و چٲوساوتٲر بٲت، بٲٲام لٲ لایٲکی تٲرٲو بٲھای مٲعنٲوی ئم چینٲ کٲمٲلایٲتیٲ لٲناو کٲمٲگٲدا زیاتر دٲبٲت.

لٲمبارٲیٲو مارکس دٲٲٲت:

»بٲردٲوامبوونی ئم رٲوشٲ وا دٲکات، کٲ رٲژٲی ھٲژاری لٲناو کٲمٲگٲدا زٲرتٲر بٲت، ھٲژاری و برسٲتی و چٲوسانٲو کٲیلایٲتیش زٲرتٲر بٲت، لٲھٲمانکاتیشدا فشارٲکان زٲرتٲر دٲبن، ھٲروٲھا بٲھٲی میکانیزی پٲرٲسٲی بٲرھٲمھٲنانی سٲرما یٲداریٲو، بٲشٲوٲیٲکی خٲرسکی، چینی کرٲکاران خٲیان رٲکدٲخٲن و یٲکدٲگرن. لٲلایٲکی تریشٲو مٲنٲپٲٲکردنی سٲرما یٲ. دٲبٲتٲ مٲدٲلیک و شٲوازٲکی پٲرٲسٲی بٲرھٲمھٲنان و گٲشٲسٲدنی سٲرما یٲداری. سٲنتراٲییکردنی ھٲکانی بٲرھٲمھٲنان و بٲکٲمٲلایٲتیٲکردنی چینی کرٲکاران، بٲر و خاٲک دٲٲن، کٲ چٲتر بازنٲی سٲرما یٲداری بٲرگٲی ناگرت و ئیتر لٲرٲو

رېوشه کې د تېقېتې وې. بې مشې وې يېش کا ترمېرې کاني تېمې نې کې پېتالېزم و بېرجوازېدې کې مدې بېتې وې و لې ناودې چېتې. پاشانېش بې لې ناوچوونې سېستې کې پېتالېزم، کې مېگې بېرې و قې ناغې کې نوې هېنگاو دې نېت، کې ئې وېش سېشالېزم». (MEW, Bd. 23, S. 790f).

رېگې يې شېش لې سېشالېزم وې بې کې مې نېزم

مارکس و ئېنگلس پېيان وایې گېشې سې ندنې ئابوورې کې پېتالېزمې کې لېسېر ژيان و چې وسانې وې چينې پرېتاليا دروست دې بېت و دواچارېش دروستبوونې تېنگې گېورې ئابوورې لېدې کې وېتې وې، کې ئې وېش کې پېتالېزم دې خاتې بازنې يې کې داخراو چې هې نېمې وې کې «بې دېستې خې، گې بې خې هې دې کې نېت»

لې پاش گېشې سې ندنې کېشې ئابوورې و سېاسې و کې مې لې تېيې کان و گېشېتېان بې لوتکې، تېقېنې وې روودې دارو شېشې دروست دې بېت، ئېم شېشې لېلېان چينې کرېکارانې وې دې بېت و کې تايې بې سېستې بېرجوازي دې هې نېت و دې سېتات دې گرېتې دېستې. ئېم شېشېش زېروورې تې دروستبوونې» دېکتاتېرې پرېلېتارېا» دې هې نېتې کايې وې. ئېم دېکتاتېرېيېش کار دېکات بې ئې وې هې مووچېرې چينا يې تېيېک نې هې سېت و کې مې گې يې کې يېکسان و بې چينې کې مې لې تې دروست بکات.

لې پاش گېشې سې ندنې ئېم قې ناغې، مارکس و ئېنگلس پېيان وایې، لې پاش نې ماني سېستې کې پېتالېزم وې، هېنگاو دې نېت بې ئې وې کې مې گې بېرې و قې ناغې سېشالېزم بېرېت و لې کې تايشدا سېستې کې مې نېستې دروست بکېرېت کې دوايېن قې ناغې کې مې گې يې مرې فايې تې پېکدې هې نېت.

دوا ترېش دې نې:

لېکاتې گېشې سې ندنې ئېم جووې مې ژوويېدا، دې بېت «دې وېت» بکېرېتې ئامېازکې بې چې بې چېرې کېرې سېسېتې سېشالېزم و دې بېت دې وېتې بې نېت، بېام کاتکې کې مې گې دېگاتې قې ناغې کې مې نېزم، ئېتر ئېوکاتې چېتر کې مې گې يې مرې فايې تې پېويستې بې بوونې دې وېتې نامې نېت و لې ناودې چېتې. » (MEW, Bd. 28, S. 508).

وېنې کې مې گې يې بې چينا يې تې بې بې نامې بوونې مرېقې

لې کې تايېدا و کاتکې گېشېتې بې دوايېن قې ناغ و ئامانچ و تې و او بوونې ئېم پرېسې گېشې سې ندنې مې ژوويې، خې لې کې مې گې يې بې چينا يې تې دې بېنېتې وې، مارکس و ئېنگلس هېچ وېنې يې کې روونيان

لـمبارـيـو پـشـكـش نـكـردوـ. بـشـوـيـكـي گـشتـي لـاـي نـوان نـوـي گـرـنـگـ، نـمـانـي جـياوـازـي چـيناـيـتـي و چـيـتر هـكـانـي بـرـهـمـهـنـانـيـش لـژـر دـسـتي چـينـك نـبـت و نـكـرـتـمـوـكـي شـخـسـي هـيـچ كـسـكـ. بـشـوـيـكـي رـوون لـمبارـيـوـ باس لـبوونـي جـرـك لـ بـگـشتـيـكـردـنـي كـارـگـ و كـمـپـانـيـاـكـان دـكـرـتـ، لـمبارـيـوـ باس لـ چـمـكـي « دـروـسـتـكـردـنـي كـمـمـگـيـكـ دـكـن كـ هـكـانـي بـرـهـمـهـنـان بـكـرـتـمـوـكـي دـسـتـجـمـعـي يـان گـشتـي »

لـرـشـوـ جـرـ « نـجـومـنـكـي نـازـادـي بـرـهـمـهـنـان » دـروـسـت دـبـتـ، كـهـمـوـ تاكـكـانـي كـمـمـگـي پـكـوـ كـارـدـكـن لـژـرـناوـنـيـشـانـي « هـرـكـسـكـ بـپـي تـوانـاي خـي، هـرـكـسـكـ بـپـي پـداوـيـسـتي خـي كـار بـكات. » نـمـشـ دـبـتـ يـاسـايـكـي بـنـدـتـي كـارـكـردن لـناو كـمـمـگـيـدا.

لـم نـوـنـدـشـدا ئـيـتر كـتـايـي بـ نـخـشـي « بـگـانـبوونـي خـود يـان نامـبوون » لـاـي مـرـفـكـان نامـنـتـ، نـمـشـ بـتـايـبـتـي لـپـاش نـمـانـي سـيـسـتمـي دـابـشـكـردـنـي كـار و نـمـانـي سـيـسـتمـي مـوـكـدـاري كـپـيـتـالـيـزـمـيـو. ئـيـتر لـرـوـ مـرـفـكـان جـارـكـي تـر دـتـوانـن بـوون و خـودـي خـيـان بـ بـگـرـنـرـتـوـ، هـرـوـكـ مـارـكـس و نـنـگـلـس دـنـ.

رـخـنـد لـ تـوانـا تـونـدـويـيـكـانـي بـيـري مـارـكـسـيـزم

لـپـاش نـوـي لـسـرـوـ بـشـوـيـكـي گـشتـي دـونـيا بـيـني و هـزـرـكـانـي مـارـكـسـيـزـمـان خـسـتـ رـوـ، نـسـتا دـبـت چـنـد رـخـنـدـيـكـيـش فـرـمـوـلـ بـكـيـن و بـخـيـنـ رـوـ. دـيار لـرـدا نـمـ دـونـيا بـيـني و تـيـرـيـيـكـانـي مـارـكـس لـرـووي زـانـسـتي بـوون و رـاسـتي بـوونـوـ ناخـيـنـ پـرـسـيـارـوـ، بـگـرـ باس لـو تـوانـا تـونـدـويـيـانـ دـكـيـن، كـنـم تـيـرـيـيـكـي سـيـاسـيـيـ لـگـيـخـيـدا هـيـگـرـتـوـ.

هـرـوـها لـلـايـكـي تـرـوـ رـخـنـدـشـمـان هـيـيـ لـو پـرـگـنـدـسـانـي كـ مـارـكـس لـبـارـي گـشـسـنـدـنـي كـپـيـتـالـيـزـمـوـ كـردوويـتـي، كـتـاـاـدـيـكـي تـواـو رـاسـت دـرـنـچـوـ، كـنـمـشـ تـوانـا و تـاـاـمـانـكـانـي مـارـكـس وـكـو پـسـپـرـكـي ئـابـووي دـخـاتـ جـگـي پـرـسـيـارـوـ، بـاـم لـهـمـووشـي گـرـنـگـر نـوـيـ، هـمـو تـيـري و دـونـيا بـيـنيـكـانـي مـارـكـس بـ كـمـمـگـيـ، دـوورن لـ هـمـو يـاسـاو رـسـاـكـانـي سـيـسـتمـي دـيـمـوـكـراسـي و كـمـمـگـيـيـكـي كـراوـو پـلـورـالـيـزـمـوـ، بـگـرـ بـپـچـوانـوـ تـواوي نـسـپـكـت و دـونـيا بـيـنـيـكـانـي مـارـكـس، بـرـو دـروـسـبوونـي سـيـسـتـمـيـكـي دـيـكـتـاـتـريـي و تـونـدـوانـ هـنـگـاو دـنـ.

هـرـچـنـد نـمـ پـيـوـنـديـمـان بـ كـسـايـتـي شـخـسـي مـارـكـسـوـ نـيـيـ،

بہام ٹوئی ٹاشکرایہ، کہ مارکس خاوی نی کسایہ تیہ کی لووتہ رز و زہر باوہی بہ خہی بوو و ہیچ کہ سہ کی تہ لہرانس نہ بوو و باوہی بہ رخنہ گرتن لہ تیہ ریہ کانی نہ بوو. ہہروہا لہ ناو بازنہیہ کی سیاسی داخراودا بوو و کسایہ تیہ کی « ٹہ تیہ تیہ، ملہوہ » ی ہہ بوو. بہام ٹہ مانہ سیمای کسایہ تیہ مارکس بوو، لہ و باوہیہ دام ہیچ پہیوہ ندیہ کی بہ دنیا بینی و تیہ ریہ کانہیوہ نیہ و شتہ کی زہرووریش نیہ.

بہ کارہہ نانی تیہ ری دیالہ کتیکہ بہ بہ یاردانی نا بہ جہ و توندہ وانہ

مارکسیزم تہروانینہ کی دیالہ کتیکانہی داہہ ناوہ و پہی وایہ، کہ گشہ سہندن و جووہی کہ مہہ گای مرہ فایہ تی، لہ ٹہ نجامی جہنگ و ململانہی بہ درہ وامی لایہ نہ نا کہ کانی ناو کہ مہہ گہ دروست دہ بہت.

گہر کہ سہک بیہ وہت سوود لہم مہ عریفہیہ وہر بگرہت و شرہ فہ و ٹہ نالیستی جیاوازی دہستبکہ وہت، ٹہ وا دہ بہت ناوہیہ کی تہزی دیالہ کتیک ہاشتر تہ بگات و گشہی زیاتر بہ و تہزہ بدات. بہ پچہ وانہی ٹہ مہ و، ٹہ وا کار دہکات بہ ٹہ وہی شہ رعیت بدات بہ تہ وانینی نا بہ جہ و دژ بہیہ کہ کان. ٹہ مہش بہ ٹاشکرا مارکس لہ نامہ یہ کیدا بہ ٹہ نگلس دہ یخاتہ روو، کا تہک دہہہت:

پہدہ چہت ہہ ندہ کجار من ہہست بہ ٹہحراج بوون بکہم، چونکہ زہرجار ہانا بہ دیالہ کتیک دہ بہم، بہام ٹہ سایی من تہ وانینہ کانی خہم وادادہہہم، کہ زہرجاریش پہدہ چہت لہ حاہ تی دژ بہیہ کیشدا بن، بہام ٹہ ہہرخہم لہ سہر ہہق دہزانم. (MEW, Bd. 29, S. 160f).

لہرہ دا مہ سہلہ کہ پہیوہ ندی بہ ہہ سہنگاندنی راست و دروستہ و نیہ بہ جووہی و گشہ سہندن کہ مہہ گہ کان، بگرہ زیاتر پہیوہ ندی بہ پاسا و ہہ ناوہ و ہہیہ بہ تہ وانین و پہشہاتی ناہست و ناتہ ندروست. ہہر ٹہ مہش وایکرد، کہ دیکتاتہ ریہ کہ مہ نیستہ کان کہ ہاشتر دروست بوون، تیہ ری دیالہ کتیک بکہ نہ ٹامہ ازہک بہ شہ رعیت دان بہ دہ سہہاتی خہیان.

بہ کارہہ نانی مہ عریفہی « سروشتی راستہ قینہی » مرہف

ہہمیشہ مارکس چ لہ سہرہ تہی توہژینہ و فکریہ کانی یان دواتر کا تہک کہ خہی بہ لہ کہ پینہ وہی وردی سیستمی ٹا بووری خہریک کردبوو، ہہمیشہ باسی لہ ٹازادبوونی مرہف دہکرد و ہہمیشہ داواہ دہکرد، پہویستہ مرہف بگہہہتہ و بہ « سروشتی راستہ قینہی خہی ». ہہروہا ہہرخہشی

بوو کچمکی « نام بوونی مرقف» ی بکارهناو داتاشی،
بپچوانهشو، مارکس هیج م عریفه ی کی راسته قینه ی لباری
دسته واژهی « جه وهری مرقف» وو نه وتوو، ب تاییده تی لو کار
زهرانی پاشتریدا، مارکس هیج زانیاری کی ووردی لباری ئم
دسته واژهی « سروشتی ه قیقی» مرقفو نه خسته ته روو.

ئو خهی ب خاوانی ئم م عریفه ی دزانه ست و ب خهی
منه پیکردوو، لکاته کدا هیج ته وانینه کی وردو ه سه نگاندنه کی
همه لایه و دروستی ب ئم دسته واژه ی نه کردوو. لبرشو
دگینه ئو درنه نجامه که تاییده ی، که ته نها چنه نامانج و
ته وانینه کی سیاسیه نه، گوزارشت ل چمکی « سروشتی راسته قینه ی
مرقف» ده که نه. نه بوونی زانیاری ته واو دروست لباری ئم چمکه
م عریفه وو، وا دکات که نه یارانی مارکسیزم، وه کو هه گری
ناید لژی لاواز سه یربکره نه و راوبهره نه و بچوسه نره نه وو.

دانانی ده سه اته کی تاکوو دیکتاته ر به گواسته وو به که م سه گه یه کی
نازاد

ماوه ی چنده نه سا بوو مارکس و نه نگلس ئیداعای نه ویه یان ده کرد، که
نه وان هه گری نه مانی ده سه اته تی ده وه ته یه نه، نه ویش لبره گهی پر سه ی
گواسته وه ی که م سه گه کان ل قه ناغی سه شیا لیزمه وو به که م نه یست.
که چی ل هه مانکاته دا، په ویسته به ده سه ته کی ئم قه ناغی، ده وه ته کی
تاکوو نه ته ریت ته و دیکتاته ر دروست بکرته، به نه وه ی که تایی به
چینه به رجوازی و که م سه گه ی که پیتالیزمی به نه ته. ل م قه ناغی شدا
ده وه ته ده به ته، ده وه ته کی نه ته ریت ته و تونده وه ته قه نه ر و سیستم
و ده سه اته کی ناوه ندی توند په وه ده کات.

ئم ره خنه یه ش هه رزوو ل لایه نه نه نارشیسته ها وه کانه ی، ل مارکس گیرا
ب تاییده تی ل یه که کی وه کو " میشه ل باکه نه نه" چونکه نه وان په یان
وابوو، که مارکس که سه کی تاکوو که م نه یست کی سه نه ته ایسته، وات
هه موو ده سه اته ته که ل ناوه نه کدا که دکاته وه که خهی به سه ریدا
زانه، که ئم مه ش ده به ته هه ی دروست بوونی حوکه م کی دیکتاته ری و
سته مکار، که ده یه وه که م سه گه یه کی یه کسان دروست بکات. هه ره به یه
پاشتر مارکس ره خراوی " نه نه رناسیه نالی کره کارانه ی" کرد
ده وه ته کی دیسپلینه توند و ته واوی ده سه اته کانه ی به خهی قه رخ
کرد. هه ره به یه زه ره که ل ده وه ته که م نه یست که کان که پاشتر ل سه ده ی
بیسته مه دا دروست بوون، ئم ره خنه یه نه نارشیسته کانه ی سه لمانده،
چونکه نه وان" وات ده وه ته که م نه یست که کان" مارکسیان وه کو

تښتوانين و پښينيدکاني مارکس هغه د رچوون، چونکې گډر بڼو بچوونانې مارکس بواي، د بوايې کرکاران بڼرښيکي زږ و هډموميان بڼد کېم نيسټ و هډگري بيري کېم نيسټي بونايې و خپيان لږ رځخراو کېم نيسټکاندا نږگانيز بکړداي، بڼام نڼم و دږنډچوو.

مارکس هډگري نڼم تښتوانينډ بوو " واته کې کرکاران د بڼد کېم نيسټ. و. ک. " چ پښ و چ لکاتي شډا. لڼم ديدگايو، پږليټاريا کې زږيندې کېم گډ پکد هډنټ، تڼها هډگري ناسنامې کېم لايټيټي، بڼام لږاستيدا نڼوان " واته پږليټاريا " تڼها هډگري نڼم ناسنام و نينټامايې نين، بگر نڼوان نينټماي نڼټني و کلتوري و سياسي تايبت بڼخښيان هډي. نڼم ديدگايېش رووبړوي هډيکي گډور بڼو، چونکې مږف تڼها نينټمايکي ئابووري نيب. هډروها نڼم ديدگايې هډموو تښتوانين و ديدگايکي جياواز بڼخي رت دکاتو و دڙي کېم گډيکي پلوراليزم.

کډسايټي تاک و نينټماي کېم لايټي

نڼم ديدگا فکريې پڼيو نديېکي توند و تڼکمې بڼو و هډي، کې بچووني پيشوختي لږباري نينټماي کېم لايټي و هډي، کې جږ تڼجانوسکي بڼ هډمووني سياسي مږفکان و ناسنامې سږاني سياسي واته و هډي. لږلايکي تر و گډر باو بڼو لږژيک و نږگومنت رهايې بکين، کې د بڼت هډموو مږفکان لږرووي کېم لايټي و يکسان بڼ، نڼوا هيچ هډيک نامنډت و بڼ بووني جياواز.

مارکس و نږنگلس پڼيان واي، گډر هډيکاني بڼره مڼنان سډشاليز بکړن، نڼو نڼک تڼها مږجکي گرنگ، بڼکک تڼها نڼو بڼس بڼوې بتوانين کېم گډيکي سډشاليسي دروست بکين. لږ نڼوان نڼيانزاني کې جياوازي لږ نڼوان مږفکان تڼها لږسږ هډکاري ئابووري دروست نابڼت، بگر هډکاري تريش هډي، بڼ نمونډ جياوازي نڼټني، هډوډان بڼ گډيشتن بډسډات، تښتوانين و جياوازي کلتوري.

لږ بڼرڼو لږ د و تڼ سډشاليسټکاندا کاتک هډر کډش يک پڼيو ندي بڼ سږخاني ئابووري و هډبوايې " بووني کډشې نڼټني و نڼت و يي و ئاييني و کلتوري و فږه نڼگي جياواز. وک " نڼوا يکسږ

وټټام و رټوشوټنی تونديان هټبوو بټ ئم کټشان. هټربټي هټر
لادانټک لټسيستمی سټشاليستيدا، مانای خيانت بوو لټ ئيرادټی گټل
و نيشتمان و ئو کټس بټ خائين و خټفرش وټسف دټکرا.

باوټټبوونی بټ تټزى حټتمیټتى مټژوویى بټ سټشاليزم

يټکټک لټسټنتټرټکانی بيرکردنټوټی هزرى مارکسيزم باوټټبوونټ بټ
ماتټياليزمی مټژوویى، کټ ئټویش پټی وايټ، کټ گټشټسټندنی
کټمټگټکان بټچټند قټناغټکدا تټپټټيوټ، سټرټتا قټناغی کټيلايټتى،
پاشان قټناغی فيټداليزم، ئینجا کټپیتاليزم و دواتر سټشاليزم و
دوايین قټناغیش کټمټنيستټ.

مارکس و ئټنگلس پټيان وايټ، ئو جياوازيډ ريشټيډ کټ لټ نټوان
تواناکانی بټرهټمهټنان" کټ سټرمایټی ئا بووری و تټکټنټلټژيډکان"
لټ خټدټگرتټ، لټگټ هټلومټرجټکانی بټرهټمهټنان" مټبټست لټی
پټيوټندی کټمټايټتى مرټفټکان بټ پټرسټی بټرهټمهټنانوټ.وک"
ئمانټ بټشټوټیټکی دینامیکی، کټمټگټکان لټپاش رټگایټکی دوور و
مټژوویى، دټگټنټ دوايین قټناغی کټمټايټتى کټ ئټویش قټناغی
دورستکردنی کټمټگټيټ لټسټر سيستمی کټمټنيزم، ئمانټش هټقیقټتټک
و زټرورټتټکی مټژوویيټ.

بټمشټوټيټ ئوان گټيشتنټ دټرئټنجامټکی وا، کټ دټتوانین ناوی
بنټين " یاسای مټژوو" یان " هټستی مټژووی" ئوچټرټ تټگټيشتنټش
وا لټ مرټفټکان دټکات، کټ کارو چالاکیډکانی، پټش وټخت دیاری بکات
و بيزانټت.

کټشټکټش لټرټدا تټنها پټيوټندی بټ میتټدی هټوټوټ نیډ، بگرټ
زیاتر کټشټکټ لټوټدایټ، کټ تټنها باوټټت بټ بټچوونی خټت هټبټت و
پټتواتټت لټبارټی پټرسټسی مټژووټوټ، هټقیقټت لای تټيټ.

پيشاندانی مارکسيزم وټکو مټزهټبټکی رزگارکټری مرټفایټتى

زټر نین ئوانټی کټ رټخنټی ئوټ لټ مارکسيزم دټگرن و پټيان وايټ،
کټ مارکسيزم سيمايټکی ئايینی لټ خټگرتووټ، بټټام لټ رووی فټرم و
ناوټټکټوټ لټ ئايین جياوازټ، چونکټ دونيايینی و تټوانینټکانی
مارکس و ئټنگلس، تټريډکی عيلمانی بووټ. بټټام لټگټ ئوټشدا لټ
هټندټک شوټندا، چټند سيمايټکی ئايینانټی پټوټ دیارټ، بټتايټتى
ئوټی پټيوټندی بټ پټشبینيټکانوټ هټيټ، لټوانټ باوټټبوون بټ
نټمانی موټکداری شټخی هټکانی بټرهټمهټنان و پاشتریش دروستکردنی

کامپیوگرگی سشالیزم، ئم دووانه وو کو رگگی " رزگار بوون، خلاص" پیشانی مر قای تی ددرت.

هروها دسئووسکانی مارکس، وو کو هیوا و فممودی پخمبیران سیر دکران، نک تنها ب ئنالیز کردن و توژیندوو ل سسر سیستمی کپیتالیزی، بک وو کو رگا پیشاند رکی باش و نک گیش ب سرهه دانی شش و گیشتن ب کامنیزم.

لایکی تر وو همیش و ب بردوامی، ل بیرکردن وو تانیندکانیدا، لای نی ئاید لژی زابوو بسر لای نی زانستیدا. له مانکادا مارکس ب ناوی زانستی بوونی میتد کپی وو، پی و ابوو ک ئم راسترین جری بیرکردن وو ب ئنالیز کردن و توژیندوو ل سسر کامپیوگرگی مر قای تی، هروها ئوانشی ک دژی ئ و بیران د کردوو، ت م تی زانستی و نالژیکی بوونی بیرکردن ووکانی دختند پا.

دوایین قسه و دژئ نجامی ک تایی

بدنیاییدوو نابت هزی مارکسیزم تنها ل توانا سیاسی رادیکالکانی کورت بکپی ننوو، هروها کاتک سیری ئ و ململان و شش کامپیوتیان بکپی ک ل مژوودا روویانداو، شرف سیاسیکانی گرنگی خیان هپ.

لایکی تریش وو هرچند توژیندووکانی مارکس ب سیستمی کپیتالیزم، چ ند هپ کی تدای، بام مارکسیزم باسی کاریگرید خراپکانی سیستمی کپیتالیزی کردوو ک ل ئستادا ل شوای گلبالیزمدا خی دیندوو، ک ب ت ه ای دروستبوونی ت نگیژی ئابووری گور، ک مر قای تی بر و هژاری و بدبختی دکات. هر بپ ناتوانین بشوو بکی گشتگیران، ت وای ت نکانی مارکس و ئنگلس ربکپی ننوو.

خالکی گرنگی تر ئوو، مارکسیزم ل بک کادا راسته س نگی بکی ئاید لژی هپ، بام سیما بکی زانستیانشی هپ. بام زرجار کام نیست کان رگژی باب تی بوونیان بکارد هپنا، تاو کو شرعیات بدد ن بچوون سیاسیکانیان ب تایب تی لباری چالاکی و ر وایی سیستم کپالینوو.

لایکی تر وو دونیابینی و ت نکانی مارکسیزم، د ب ت رگزیکی بند تی ب بزوتنوو توندوو کان و سیستم دیکتا تری کان،

بشـوويـک چ لـ رووي فـرم يـان ناوـوـکـو، دـبـنـه تـواوکـري
يـکـتري.

Prof. Dr. Armin Pfahl-Traughber*، پـرـفـيسـر. دـکـتـر. ئـارمـين پـفـا
تـرواگـبـر. کـمـمـنـاس و پـسـپـرـکـي سـياسـي، وـکـو مـامـسـتـا
لـزـانکـه کـانـي کـن و بـن، وـانـه دـبـنـه تـواوکـو.

سـرچـاو:

Der Marxismus zwischen Ideologie und Wissenschaft. www.bpb.de.
Prof. Dr. Armin Pfahl-Traughber